

қатысушылары алдындағы жауапкершілігі бөлігінде арнайы заңдарға сілтемелерді қарастыру қажет деп санаймын.

- ұлттық басқарушы холдингтер мен компаниялар, сондай-ақ ұлттық холдингтер мен компаниялар үшін артықшылықтарды болдырмау мақсатында "Мемлекеттік сатып алу туралы" ҚР Заңын квазимемлекеттік сектордың субъектілеріне тарату.

- құрылтайшының немесе ұйымның лауазымды адамының тарапынан қасақана әрекетсіздікті болдырмау, сондай-ақ мемлекеттік мүлікті сақтау және кредиторлардың құқықтарын қорғау үшін құрылтайшыға ғана емес, сондай-ақ олардың әрекеттерінен (әрекетсіздігінен) туындаған әдейі және жалған банкроттық кезінде лауазымды адамға да субсидиарлық жауапкершілікті таратсақ болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. "Қазақстан-2050" Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050>

2. "Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы": <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000392>

3. Мемлекеттік мүлік туралы: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000413>

4. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000410>

5. Ғылым туралы заң: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000407>

6. "Мемлекеттік сатып алу туралы": <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434>

7. МЕМЛЕКЕТТІК МҮЛІК ЖӘНЕ ЖЕКЕШЕЛЕНДІРУ КОМИТЕТІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚАРЖЫ МИНИСТРЛІГІНІҢ МЕМЛЕКЕТТІК МҮЛІК ТІЗІЛІМІ сайты: <https://www.gosreestr.kz/kz/>

8. Жекешелендірудің екінші толқыны сайты (госреестр) :<http://privatization.gosreestr.kz/kz?Filter=incomplexplan&Owner=Kom&Year=2017&Mode=violations>

9. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті <https://www.stat.gov.kz/>

Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнесті реттеудің қаржылық тетігі

С.С. Жекенов¹, С.Ш. Мамбетова²

¹ «Қаржы» мамандығы бойынша 1-ші оқу жылының магистранты

² Э.ғ.к., менеджмент кафедрасының доценті
sanches_kievka@mail.ru, sagynysh.2012@mail.ru

^{1,2} Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

Аннотация: шағын бизнесті дамыту экономикалық өрлеудің және әлеуметтік-саяси жаңғыртудың басты құралы. Әсіресе, жеке меншіктің нақты өмірге жүзеге асуы және орта таптың қалыптасуының мемлекетімізде артқан сайын еліміз көркейіп, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы жақсарды. Сонымен бірге, кәсіпкерлік – экономиканың тиімді әрі нәтижелі секторы.

Түйін сөздер: кәсіпкерлік, бизнес, шағын кәсіпкерлік, жеке кәсіпкерлік, кәсіпкер

Қазіргі жағдайда кәсіпкерлікті дамытуға мемлекеттік реттеу мен жәрдемдесу күшейтіледі, мемлекеттік органдардың жеке бизнес субъектілерімен өзара іс-қимылының ұйымдық нысандары өзгереді, мемлекеттік және нарықтық реттеу тетіктерін ұштастыра отырып, басқару мақсатында, тетігінде, аппаратында елеулі өзгерістер орын алады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2050 жылға қарай ЖЖӨ-дегі шағын және орта бизнестің экономикалық үлесін 50% дейін жеткізу стратегиялық міндетін қойды. Өз кезегінде, Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев 2025 жылға қарай 35-40% болатын орта мерзімді перспективаны анықтады. Сондықтан кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеудің мақсаты тұтастай алғанда экономиканың қалыпты жұмыс істеуін және ел кәсіпкерлерінің Халықаралық еңбек бөлінісіне тұрақты қатысуын және осы оңтайлы пайданы алуды қамтамасыз ететін белгілі бір жағдайлар жасау болып табылады. Әрбір елдің үкіметі әрбір нақты кезеңде өзінің жеке мақсаттарына ие және оларды өз еліндегі және әлемдік шаруашылықтағы қалыптасқан экономикалық жағдайға қатысты оған қол жетімді әдістермен және құралдармен шешуге қол жеткізеді.

Сондықтан мемлекеттік реттеудің мақсаттары мен міндеттері өзгерістерге ұшырайды, сонымен қатар реттеу тетігі жеткілікті жақсы пысықталған, бірақ әрбір жеке алынған елде ерекшеліктері бар.

Қазақстан Республикасының Жеке кәсіпкерлік туралы заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және Азаматтық кодекс пен Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады.

Қорытылған түрде мемлекеттік реттеу міндеттеріне мыналар кіреді:

- кәсіпкерлердің мүдделерін қорғау мен құқықтық негізін қамтамасыз ететін заңнамаларды әзірлеу, қабылдау және бақылау;

- мемлекеттік реттеудің тиімділігін арттыру және тиісті шығындарды төмендету;

- кәсіпорындардың қызметіне араласудың және бюрократиялық бақылаудың тікелей нысандарының әлсіреуі;

- еркін және адал бәсекелестік үшін жағдай жасау;

- тауарларды ішкі және сыртқы нарықтарда еркін өткізу, бәсекелестік қағидаларының сақталуын бақылау;

- қаржылық, салықтық, пайыздық саясат және ақшалай эмиссияны басқару арқылы тауар-ақша және бюджеттік тепе-теңдікті қамтамасыз ету;

- экономика дамуының ағымдағы және перспективалық бағыттарын үйлестіру: құрылымдық-Инвестициялық саясат пен ғылыми-техникалық саясат;

- капитал жинақтаудың ұзақ мерзімді өсуіне және тұрақты дамуға жәрдемдесу, инфляцияны экономикалық жолмен ұстап тұру, қызметтің шаруашылық саласын Әкімшілік реттеу шектеулерін алып тастау;

- жұмыс күшінің еркін қозғалысын және еңбек заңнамасының нормаларын сақтауды қамтамасыз ету, жеке жалдауды және еңбекақы төлеу тәртібін реттеу;

- әлеуметтік тепе-теңдікті және халықтың көпшілігі үшін қолайлы саралау мен кірістерді бөлу деңгейін қолдау.

Қазіргі заманғы жағдайларда экономиканы мемлекеттік реттеуді сипаттай отырып, ең алдымен осы реттеудегі ауырлық орталығы өндірісті ұйымдастыру-шаруашылық реттеуге мемлекеттің белсенді қатысуына көшкенін атап өту қажет. Оның негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

- өндірісті құрылымдық қайта құруды жүзеге асыру, бұл экспортқа бағдарланған жаңа салаларды құруды, дәстүрлі салаларды жаңғыртуды және олардың өнімдерін әлемдік нарық талаптарына бейімдеуді, халықаралық мамандану шеңберінде өндірістердің жекелеген түрлерін әлемдік нарықтарға қайта бағдарлауды көздейді;

- экспорттық салалар өнімдерінің және өндірістің жекелеген түрлерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру;

- шикізат, отын, жартылай фабрикаттар түсуінің кепілді көздерімен өндірісті ұзақ мерзімді қамтамасыз ету мүмкіндіктерін іздеу және пайдалану;

- экономиканың басым және неғұрлым прогрессивті салаларындағы жағдайды нығайту, оларды экспорттық өндіріске қызмет көрсетуге бағыттау;

- үкіметтік саясаттың қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді шаралары арасындағы байланыстар нысандарын қайта қарау, сұранысты реттеуге негізделген конъюнктураға дәстүрлі әсер ету, ол сыртқы экономикалық байланыстарды мемлекеттік реттеу шараларымен тығыз байланысты;

- экономиканың жетекші салаларында шоғырлану процесіне, оның ішінде экспортқа мамандандырылған ықпал ету шараларын пайдалану, ірі фирмалардың ұйымдық құрылымын нығайтуға, олардың арасындағы байланыстың жаңа нысандарын дамытуға бағытталған іс-шараларды жүзеге асыру.

Реттеу өндірістің тиімділігін арттыруға бағытталған. Ондағы басты назар сұранысты реттеуден ұсынысты реттеуге көшіріледі. Реттеу тетігінде да елеулі өзгерістер болды. Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеудің маңызды нысаны экономиканы ұзақ мерзімді дамыту бағдарламасына экспорттық мамандандыруға бағдарланған өнеркәсіпті құрылымдық қайта құрудың негізгі бағыттарын енгізу болды.

Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік бақылаудың ерекшеліктеріне тоқталайық. Жеке кәсіпкерлікке мемлекеттік бақылау жасау жағдайларда белгіленеді, егер белгіленген талаптардың орындалуын Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулыларында өнімдерге, процестерге, сондай-ақ сәйкестігін растау жөніндегі қойылатын талаптар, жекелеген өнім түрлерінің, процестердің мақсаттарына қол жеткізу үшін жеткіліксіз мемлекеттік реттеу. Жеке кәсіпкерлік субъектілерінің қызметін мемлекеттік бақылау:

1) тексеру, ұйымдастырылу және жүргізілу тәртібі осы Заңда айқындалады;

2) бақылаудың өзге де нысандарын, алдын алу-профилактикалық сипаттағы ұйымдастыру және жүргізу тәртібі Қазақстан Республикасының заңдарында айқындалатын.

Мемлекеттік бақылаудың өзге нысандары уәкілетті жүзеге асыру бақылау және (немесе) қадағалау функцияларын сәйкес мемлекеттік органдар қажеттілік және жеткіліктілік қағидатына ескере отырып, тәуекелдерді бағалау жүйесінің бекітілген критерийлерін бармай-ақ бақылау объектілеріне (субъектілеріне).

Мемлекеттік бақылаудың өзге де нысандарының қорытындылары бойынша олардың түріне қарай бұзушылық анықталған жағдайда Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғамай, бірақ жеке кәсіпкерлік субъектісіне оны жою тәртібін міндетті түрде түсіндіре отырып, қорытынды құжаттар (анықтама, нұсқама, қорытынды және басқалар) жасалуы мүмкін.

XX ғасырдың 80-ші жылдарында өндірісті салалық реттеудің мақсатты бағдарламалары үлкен мәнге ие болды. Олар мемлекеттің қаржы ресурстары мен жеке компаниялардың ресурстары экономиканың жаңа басым салаларын дамытуға, сондай-ақ энергетика проблемаларын шешуге, дәстүрлі салаларды қайта құру мен жаңғыртуға бағытталуымен ерекшеленеді.

Экономиканы реттеудің мемлекеттік саясаты кәсіпкерлердің, атап айтқанда әкімшілік қадағалау және өндірісті нормативтік реттеу жөніндегі қажеттіліктерге жан-жақты қызмет көрсетуге бағытталған. Қазір нормативтік реттеу Жаңа облыстарға таралды, олар: өнімнің қауіпсіздігі (азық-түлік және фармацевтикалық тауарлар), сапаның біріздендірілген ұлттық стандарттарын әзірлеу және енгізу (оның ішінде өнім қауіпсіздігінің стандарттары). Өндірісті және ысырап тұтынуды тежеу мақсатында тікелей және жанама реттеу шаралары қолданылады: өнім сапасының нормативтік стандарттары, инвестицияларды салықтық ынталандыру, тұтынушыларға жанама салықтар. Кәсіпкерлік қызметті қаржылық реттеудің маңызды құралы тікелей кредиттер мен субсидиялар беру, бірінші кезекте мемлекеттік қаражат есебінен компаниялардың өндірістік аппаратын жаңарту мен жетілдіруге арналған. Бұл қаражат жеке бизнес қиындықтар жолағынан ұлттық өндірістің қандай да бір буынын өз бетінше шығара алмайтын жағдайда қолданылады. Жеңілдікті кредит беру және белгілі бір салаларды субсидиялау, қарыздарды кепілдендіру бағдарламалары, протекционистік импорттық саясатпен және нарықты тұрақтандырудың басқа да құралдарымен үйлестіре отырып, салалық бағалардың өсуін қолдау немесе ұстап тұру жөніндегі шаралар барынша үлкен мәнге ие болады. Депозиттер мен несиелер бойынша пайыздық ставкаларды нарықтық негізде реттеу жеке бизнеске қаржыландырудың шарттары мен тәсілдерін таңдаудың үлкен еркіндігі қамтамасыз етілетінін болжайды.

Кәсіпкерлік қызметке қатысушылар, яғни Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру құқығын пайдаланатын тұлғалар Қазақстан Республикасының заңды тұлғалары да, басқа мемлекеттердің заңды тұлғалары да бола алады. Кәсіпкерлік қызметпен Қазақстан Республикасының азаматтары, шетел азаматтары, сондай-ақ азаматтығы жоқ адамдар сияқты жеке тұлғалар да айналыса алады. Бұл ережелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының Заңымен белгіленген тәртіпте немесе азаматтары болып табылатын мемлекеттердің заң актілерімен құқық қабілеттілігі шектелген шетелдіктер мен Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерлік қызмет, егер бұл мемлекеттік тұрақтылық пен қауіпсіздік мүдделеріне қайшы келмесе, барлық салаларда жүзеге асырылуы мүмкін.

Кәсіпкерлік азаматтық құқықтың кез келген басқа институты сияқты реттеудің негізіне алынған өзінің принциптері, негізгі идеялары бар. Барлық қағидаттар өздерінің заңнамалық бекітіліміне ие болған жоқ.

Кәсіпкерлік қызмет еркіндігі заңмен шектелуі мүмкін. Еркін кәсіпкерлік қызметті осы құқықты қорғаусыз жүзеге асыру мүмкін емес.

Өркениетті мемлекеттегі қоғамдық өмірдің барлық салаларын құқықтық реттеуді мемлекеттің өзі тікелей жүзеге асыратындықтан. Мемлекет тарапынан кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне кепілдік беру қағидаты әбден қисынды болып табылады.

Осылайша, Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерлік қызмет мынадай қағидаттарға негізделген:

- кәсіпкерлік қызмет еркіндігі;
- кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік қорғау;
- кәсіпкерлік қызметті жан-жақты мемлекеттік қолдау.

Қазіргі уақытта нақты экономикалық қызмет саласы ретінде ғана емес, сонымен қатар шикізаттық бағдардан біртіндеп кету мақсатында Экономиканы әртараптандыру құралы ретінде қарастырылатын шағын кәсіпкерлік институтын дамыту қазіргі Ресей мемлекетінің экономикалық саясатындағы басым бағыттардың бірі болып табылады,

Қазіргі кезде шағын кәсіпкерліктің тиімділігін арттыруға ерекше мән беріледі, оның қаржылық әлеуеті өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына елеулі әсер етуі мүмкін.

Экономикалық дамыған елдерде шағын кәсіпкерлік институты өзінің жаппай болуына байланысты нарықтық тетіктер мен бәсекелестікті жетілдіруге, нарықты қажетті сападағы тауарлармен молықтыруға, орта таптың қалыптасуына, Инновациялық процестерді жеделдетуге ықпал ете отырып, елдің әлеуметтік-экономикалық даму жағдайларын едәуір шамада айқындайтын ұсақ меншік иелерінің ең көп қабаты болып табылады. Дәл осы секторда қосымша жалпы өнім ғана емес, жаңа жұмыс орындары да құрылады.

Қазіргі жағдайда шағын кәсіпорындар қызметінің тиімділігі мемлекетке едәуір дәрежеде тәуелді. Мемлекет құқықтық, экономикалық, әлеуметтік, қорғаныс, басқару және басқа да функцияларды орындау жолымен қоғамның экономикалық қызметінің барлық салаларына ықпал етеді, өйткені нарық бүкіл қоғамның мүддесінде экономикалық және әлеуметтік процестерді реттей алмайды. Мемлекеттің міндеті елдегі тиісті құқықтық тәртіпті және оның ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады, бұл кәсіпкерлік пен экономиканы дамыту үшін негіз болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. ҚР «Жеке кәсіпкерлік туралы» заңы, 2006
2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Сындарлы қоғамдық диалог – қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» 02.09.2019жыл
3. Шағын және орта бизнес: мемлекеттен қолдау бар/ Қ.Айтжанова // Қазақ. – 2014. -23-30 мамыр – 6 маусым (№21/23). — 4 б.

Шағын және орта бизнесті қолдаудың қаржы-несиелік әдістері

С.С. Жекенов¹, Л.С. Көмекбаева²

¹ «Қаржы» мамандығы бойынша 1-ші оқу жылының магистранты

² э.ғ.к., қаржы кафедрасының профессоры
sanches_kievka@mail.ru, l.komekbaeva@mail.ru

^{1,2} Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

Аннотация: Мақалада Қазақстандағы шағын және орта бизнес дамуын қолдаудың мемлекеттік және қаржы-несиелік инфрақұрылымы қарастырылған.

Түйін сөздер: кәсіпкерлік, бизнес, шағын кәсіпкерлік, жеке кәсіпкерлік, кәсіпкер, қаржы, несие

Қазақстан Республикасында «Жеке кәсіпкерлік туралы» Заңмен бизнес «жеке кәсіпкерлік субъектілерінің жеке кәсіпкерлік субъектілерінің өздерінің меншігіне негізделген және жеке кәсіпкерлік субъектілерінің атынан олардың тәуекеліне және мүліктік жауапкершілігіне жүзеге асырылатын табыс алуға бағытталған бастамашылық қызметі» ретінде айқындалған.

Шағын және орта бизнес сегментіне жататын кәсіпкерлік, әдетте, кез келген мемлекеттің экономикасын дамытудың қозғаушы күші мен тірегі болып табылады.

Елдің инновациялық экономикаға көшуінің қазіргі жағдайында кәсіпкерлік мемлекеттік саясаттың жалпы стратегиясындағы негізгі аспектісі болып табылады. Барлық экономикалық дамыған елдерде ШОБ-тің инновациялық қызметін мемлекет ынталандырады және белсенді қолдайды. Инновациялық даму үшін тиісті жағдай жасамай, кәсіпкер инновациялық процестерді өз бетінше іске асыра алмайды.

Мемлекет басшысы шағын және орта санаттағы кәсіпкерлікті одан әрі дамыту қажеттілігі туралы мәселені бірнеше рет қойды. Осыған байланысты бір жыл бұрын Қазақстан - 2050 Даму Стратегиясында Президент жеке меншік институтын заңнамалық тұрғыдан нығайту жөнінде тапсырма берді.

Жалпы алғанда, шағын және орта бизнесті қолдау үшін мемлекет қабылдаған шаралар арасында салық ауыртпалығының төмендегенін атап өткен жөн. меншік пен активтерді заңдастыру, Әкімшілік рәсімдер мен рұқсаттарды оңайлату, бюрократиялық кедергілерден қорғау, кредиттік ресурстарға қол жеткізуді жеңілдету және т.б.